

УДК 377.77/78:0.025

Майя Іванова,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

тел.: +38(044)525-31-95

ORCID 0000-0003-0243-3478

КРИТЕРІЇ ОХОРОНОЗДАТНОСТІ БАЗ ДАНИХ У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

У статті аргументовано, що складовою бібліотечно-інформаційних ресурсів виступають бази даних. Розкрито поняття «база даних» відповідно до міжнародного та національного законодавства. Визначені та охарактеризовані критерії, за яких база даних виступає об'єктом авторського права.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, бібліотека, авторське право, бази даних.

Постановка проблеми. У діяльності сучасних бібліотек як і в інших галузях суспільства, накопичується велика кількість інформації. У міру накопичення бібліотечно-інформаційних ресурсів виникає необхідність їхньої систематизації та структурування за різними ознаками та подання у більш зручному для користувача вигляді, який скорочує витрати часу і сил на пошук потрібної інформації. Інтенсивний розвиток моделей збереження та систематизації інформації передбачає створення бібліотеками різноманітних баз даних. Активне використання баз даних у бібліотечній діяльності ставить питання про необхідність формування надійної їх правової охорони.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в законодавстві чітко не визначені критерії охороноздатності баз даних як об'єктів права інтелектуальної власності. Враховуючи те, що база даних є важливим об'єктом в діяльності бібліотек, питання її охорони потребує окремої уваги. Встановлення особливостей створення бази даних, виокремлення на цій основі загальних та спеціальних критеріїв її правової охорони є актуальною проблематикою в бібліотечній сфері.

Метою статті є визначення безпосередніх основоположних критеріїв охороноздатності баз даних у діяльності бібліотек як об'єкта авторського права на основі аналізу національних та міжнародних нормативно-правових актів.

Методологія дослідження. Історичний метод дозволив дослідити розвиток законодавства в сфері охорони баз даних нормами права інтелектуальної власності. Порівняльно-правовий метод застосовувався для виявлення спільних та відмінних ознак вітчизняного та зарубіжного законодавства у регулюванні відносин охорони баз даних у бібліотечній діяльності. Формально-юридичний метод використовувався при дослідженні чинного законодавства в сфері регулювання відносин охороноздатності баз даних, які створюються бібліотеками.

Аналіз останніх публікацій доводить, що питаннями захисту прав та інтересів, пов'язаних із використанням баз даних здійснювали у своїх роботах Г. О. Андрощук, Е. П. Гаврилова, В. С. Дроб'язко, Ю. М. Капіца, О. О. Хавронюк, Ю. С. Шемшученко та інші. При цьому дослідниками не приділялась увага з приводу створення, регулювання прав інтелектуальної власності на бази даних у діяльності бібліотек.

Обговорення дослідження. На сьогодні бази даних у бібліотечній сфері дозволяють якісно здійснювати пошук, обробку, зберігання і поширення інформації, що пов'язане з упровадженням і широким застосуванням інформаційно-технічних засобів. Бази даних сприяють забезпеченню повноти і оптимальності фіксації, актуальності та доступності інформаційних ресурсів у єдиному систематизованому вигляді, високу швидкість оброблення та використання інформації. Значно розширено можливості доступу користувачами до історичного надбання через створення баз даних на різні види, типи джерел інформації. Формування такого ресурсу є важливим завданням сучасної бібліотечної науки та практики, що формулює тематику наукових досліджень у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського [2, с. 3–11].

Створення баз даних бібліотеками та їхній захист передбачено в Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [6]. Відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України, бази даних виступають об'єктами права інтелектуальної власності та підлягають захисту згідно законодавства. У Законі України «Про авторське право і су-

міжні права» також зафіксовано, що об'єктом авторського права виступають бази даних [5].

Поняття «база даних» розкривається як в міжнародних нормативно-правових документах, так і в національному законодавстві [3]. У Директиві 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р. під базою даних розуміють зібрання незалежних творів, даних чи інших матеріалів, які систематично чи методично упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та інших засобів. Поняття «база даних» включає літературні, художні, музичні чи інші зібрання творів або зібрання інших матеріалів, таких як тексти, звуки, образи, цифри, факти та дані; враховуючи, що воно повинно охоплювати зібрання незалежних робіт, даних чи інших матеріалів, які систематично або методично упорядковані і до яких може бути отримано окремий доступ; враховуючи, що це означає, що записи або аудіовізуальні, кінематографічні чи музичні твори як такі не входять до сфери дії цієї Директиви (п. 17 Директиви 96/9/ЄС).

Національне законодавство також розкриває категорію «база даних». У Законі України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 11 липня 2001 р. [5] та в Законі України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р. № 1587–III [8] зазначається, що база даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів. У Законі України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР [7] доповнюється, що база даних – це іменована сукупність даних, яка відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області.

Ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлюється, що авторське право на збірники та інші складені твори – авторові збірника та інших складених творів (упорядникові) належить авторське право на здійснені ним підбір і розташування творів та (або) інших даних, що є результатом творчої праці (упорядкування). Упорядник збірника користується

авторським правом за умови дотримання ним прав авторів кожного з творів, включених до складеного твору. Автори творів, включених до складеного твору, мають право використовувати свої твори незалежно від складеного твору, якщо інше не передбачено авторським договором з упорядником збірника. Авторське право упорядника збірника не перешкоджає іншим особам здійснювати самостійний підбір або розташування тих самих творів та (або) інших даних для створення своїх творів. Правова охорона баз даних не поширюється на самі дані чи інформацію і не зачіпає будь-яке авторське право, що відноситься до самих даних чи інформації, які містяться у базі даних. Видавцям енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань належать виключні права на використання таких видань у цілому. Видавець має право за будь-якого використання таких видань зазначати в них своє ім'я або вимагати такого зазначення. Автори творів, включених до таких видань, зберігають виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено авторським договором.

Аналізуючи міжнародно-правові акти, необхідно акцентувати увагу, що у ч. 5 ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, передбачено, що збірники літературних і художніх творів, наприклад, енциклопедії та антології, які складають за добром і розміщенням матеріалів результат інтелектуальної творчості, охороняються як такі, без шкоди правам авторів кожного з творів, що становить частину таких збірників. Поширюючи дію цієї норми і на найбільш технологічно сучасні «збірники творів» – бази даних, учені цілком слушно резюмують, що з моменту свого виникнення і донині саме як збірки і підлягають охороні бази даних у міжнародному праві та законодавстві більшості країн-учасниць Бернської конвенції.

У п. 17 Директиви 96/9/ЄС вказується, що потрібно встановити критерії, які використовуються для визначення того, чи має захищатися база даних авторським правом, виходячи з того, що підбір чи упорядкування вмісту бази даних є власним інтелектуальним творінням автора, враховуючи, що такий захист повинен охоплювати структуру бази даних.

Світова організація торгівлі (СОТ), визначаючи стандарти щодо наявності, сфери дії та використання прав інтелектуальної власності

в ч. 2 ст. 10 Угоди «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності» від 15 квітня 1994 р. (Угода TRIPS) вказує, що поєднання даних або іншого матеріалу в електронній або іншій формі, яка завдяки відбору або упорядкування його змісту, є інтелектуальним твором, підлягає охороні. Такий захист не поширюється на дані або матеріали, які надаються без порушення будь-якого авторського права. Таким чином, угода TRIPS висуває умову охорони авторським правом баз даних – наявність елемента інтелектуальної творчої діяльності при їх створенні.

Виходячи з аналізу нормативно-правових актів, можемо зробити висновок, що авторське право розповсюджується на бази даних, які є результатом творчої праці (упорядкування) та характеризуються оригінальністю в сенсі інтелектуального творіння. Однакові визначення творчої діяльності містяться у законах України «Про культуру» та «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»: творча діяльність – це індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність. Отже, творча праця пов'язана зі створенням або інтерпретацією творів.

І. Д. Гальперін-Камінський у науковій праці «Общая польза авторского права» ще у 1894 р. писав, що для творчості необхідна посиленна праця, особливі матеріальні затрати, спостережливість, вміння надати бачене в найбільш досконалій формі [1]. У поняття «творчість» учені вкладають розумову діяльність людини, внаслідок якої народжується щось якісно нове, втілене у матеріальну форму, що відрізняється новизною, неповторністю, оригінальністю результату.

У Законі України «Про Національну програму інформатизації» розрізняють «базу даних» як іменовану сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області та «базу знань» як масив інформації у формі, придатній до логічної і смислової обробки відповідними програмними засобами. П. «е» ч. 1 ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлюється, що не є об'єктом авторського права, зокрема: розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду). Таким чином, виходячи з логічного тлумачення цієї

нормативно-правової норми, законодавець розрізняє бази даних, які є оригінальними та виступають як об'єкти авторського права, та неоригінальні, які відповідно не відносяться до об'єктів авторського права.

Директивою 96/9/ЄС враховується, що для визначення того, чи підпадає база даних під захист авторського права, не повинен використовуватись жодний інший критерій, окрім оригінальності в сенсі інтелектуального творіння автора і, зокрема, не повинні застосовуватись ніякі естетичні чи якісні критерії (п. 16). При цьому, у Директиві не розкривається поняття «оригінальності».

У Законі України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 р. № 621/97-ВР визнається оригінальність щодо топографії ІМС. Так, топографія ІМС визнається оригінальною, якщо: вона не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії ІМС; вона має відмінності, які надають їй нові властивості; вона не була відомою у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Установи або до дати її першого використання; не доведено, що вона не є оригінальною. Можемо припустити, що база даних буде вважатись оригінальною, якщо вона: не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої бази даних; має відмінності, що надають їй нові властивості; не була відомою у бібліотечній галузі або до дати її першого використання; не доведено, що вона не є оригінальною.

У п. 39 Директиви 96/9/ЄС передбачено, що окрім намагання захистити авторське право на оригінальний підбір та впорядкування вмісту бази даних, ця Директива має на меті захистити становище розробників баз даних від незаконного присвоєння результатів фінансового та професійного інвестування в отримання та збирання вмісту шляхом захисту всієї бази даних чи її значних частин від певних дій користувача та конкурента. Своєю чергою, метою особливого права є забезпечення захисту будь-якої інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту бази даних на обмежений час дії цього права; враховуючи, що така інвестиція може полягати у використанні фінансових ресурсів та/чи витрачання часу, зусиль і енергії (п. 40); є надання можливості розробнику бази даних перешкоджати несанкціонованому витягненню чи повторному використанню всього вмісту такої бази даних або його значної частини; враховуючи, що розробник бази даних є особою, яка проявляє ініціативу і йде на ризик, здійснюючи інвестиції;

враховуючи, що це виключає, зокрема, субпідрядників із визначення розробника (п. 41).

Директива 96/9/Є не перешкоджає свободі авторів вирішувати, чи дозволяти включати їхні твори в базу даних та в який спосіб це робити і, зокрема, чи є дозвіл, який надається, виключним; враховуючи, що захист баз даних особливим правом не завдає шкоди існуючим правам стосовно вмісту цих баз, і враховуючи, зокрема, що коли автор чи власник суміжного права дозволяє включити деякі з його творів чи тем у базу даних відповідно до невиключного договору, третя сторона може використати ці твори чи теми, за умови отримання необхідної згоди автора чи власника суміжного права без посилання на особливе право розробника бази даних для запобігання цим її діям, за умови, що ці твори чи тема не витягаються із бази даних і повторно не використовуються на її основі (п. 18).

Результати. Створюючи бази даних, бібліотекам необхідно впорядкувати інформацію за різними ознаками, що дозволить користувачу інформації, в подальшому, швидко знаходити дані, які задовольняють його потреби. Дані, які не мають певної структури не можна вважати інформацією. Дані стають інформацією тільки тоді, коли її можна привести в певну конструкцію.

Під інформацією розуміють будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації, фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості. Інформація належить до нематеріальних благ, до яких законодавством віднесено також результати творчої діяльності і особисті немайнові блага [4].

Новизна. В діяльності сучасних бібліотек як і в інших галузях суспільства, накопичується велика кількість інформації. У міру накопичення бібліотечно-інформаційних ресурсів, виникає необхідність їхньої систематизації та структурування за різними ознаками та подання у більш зручному для користувача вигляді, що скорочує витрати часу і сил на пошук потрібної інформації. Пойменовану сукупність даних, яка систематизована та методично упорядкована, є результатом творчої праці, характеризується оригінальністю та новизною, називають «базою даних». Бази

даних у бібліотечній сфері дозволяють якісно здійснювати пошук, зберігання і поширення інформації. Це створює для бібліотек можливості удосконалення способів отримання, обробки та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Практичне значення. Однією з основних функцій сучасної бібліотеки є забезпечення якісної інформаційної підтримки користувачів. Бібліотеки як вагома складова інформаційного ресурсу країни відіграють важливу роль у науково-інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку суспільства, поступово стаючи ефективною ланкою між глобальними масивами інформації та сучасним користувачем.

Висновки. Активне використання баз даних у бібліотечній діяльності ставить питання про необхідність формування надійної їх правової охорони. Право інтелектуальної власності розповсюджується на бази даних, які є результатом творчої праці (упорядкування) та характеризуються оригінальністю в сенсі інтелектуального творіння автора. Творчість – це розумова діяльність людини, яка полягає у відборі необхідної інформації за належністю до предметної галузі; творчої обробки інформації з метою адаптації до цілей використання; аналізу зібраної інформації на предмет виявлення зв'язків між нею; вибору належних критеріїв для поділу інформації на групи; загальний та детальний аналіз на предмет відповідності критеріям угруповання; пошуку зручних і прийнятних засобів поєднання інформаційних груп у єдину систему; підбору ефективних пошукових засобів, унаслідок якої виникає якісно новий, оригінальний результат. База даних вважається оригінальною, якщо вона: не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої бази даних; має відмінності, котрі надають їй нові властивості; не була відомою у бібліотечній галузі або до дати її першого використання; не доведено, що вона не є оригінальною.

Список бібліографічних посилань

1. Гальперинь-Каминській І. Д. Общая польза авторского права С.-Петербургъ : Издание книжнаго магазина А. Ф. Цинзерлинга. 1894. 95 с.

2. Дубровіна Л., Ковальчук Г. Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 1. С. 3–11.

3. Іванов Ю. Ф., Куриліна О.В., Іванова М. В. Право інтелектуальної власності: Термінологічний словник. 2-ге вид. доповн. і переробл. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 458 с.

4. Іванова М. Інформація як об'єкт інтелектуальної власності в діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 8. С. 7–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_8_3.

5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792–XII; в редакції Закону України від 11 липня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.

6. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45.

7. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст. 181.

8. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних: Закон України від 23 березня 2000 року № 1587-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 24. Ст. 183.

References

1. Halperin-Kamynskii, Y. D. (1894). *Obshchaia polza avtorskoho prava* [The general benefit of copyright]. St. Petersburg, Russia. [In Russian].

2. Dubrovina, L., & Kovalchuk, H. (2016). Rozvytok elektronnykh informatsiinykh resursiv rukopysnoi ta knyzhkovoї spadshchyny v Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Development of electronic information resources of manuscript and book heritage at the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Biblioteknyi Visnyk – Library Bulletin*, 1, 3-11. [In Ukrainian].

3. Ivanov, Yu. F., Kurylina, O. V., & Ivanova, M. V. (2019). *Pravo intelektualnoi vlasnosti: Terminolohichnyi Slovnyk* [Intellectual property right: terminology dictionary]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Ivanova, M. (2017). Informatsiia yak ob'iekt intelektualnoi vlasnosti v diialnosti bibliotek [Information as an object of intellectual property in the activity of libraries]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 8, 7-11. [In Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_8_3. [In Ukrainian].

5. (1993). Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 N 3792–XII; v redaktsii Zakonu Ukrainy vid 11.07.2001 [Copyright and Related Rights: Law of Ukraine of 23.12.1993 N 3792–XII; in the wording of the Law of Ukraine of 11.07.2001]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 13, Art. 64. [In Ukrainian].

6. (1993). Pro biblioteku i bibliotечnu справu: Zakon Ukrainy vid 27.01.1993 N 32/95 [About libraries and library business: Law of Ukraine of 27.01.1993 N 32/95]. (1995). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 7, Art. 45. [In Ukrainian].

7. (1998). Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 04.02.1998 roku N 74/98-VR [On the National Program of Informatization:

Law of Ukraine of 04.02.1998 roku N 74/98-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 27-28, Art. 181. [In Ukrainian].

8. (2000). Pro rozpovsiudzhennia prymirnykiv audiovizualnykh tvoriv, fonohram, videohram, kompiuternykh prohram, baz danykh: Zakon Ukrainy vid 23.03.2000 N 1587-III [On the distribution of copies of audiovisual works, phonograms, videograms, computer programs, databases: Law of Ukraine of 23.03.2000 N 1587-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 24, Art. 183. [In Ukrainian].

Maya Ivanova,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

tel.: +38(044)525-31-95

ORCID 0000-0003-0243-3478

Database criteria in library activities

The article states that the components of library and information resources are databases that contribute to ensuring the completeness and optimality of fixation, relevance and availability of information resources in a unified systematic form, high speed of processing and use of information. It is emphasized that libraries, as a significant component of the country's information resource, play an important role in providing scientific and information support to the innovative development of society, gradually becoming an effective link between the global masses of information and the modern user.

The concept of «database» in accordance with international and national regulatory acts is revealed. The criteria under which a database can act as a copyright are determined. It is stated that the legislation does not clearly define the criteria for database security as objects of intellectual property rights.

It is concluded that copyright extends to databases that are the result of creative work (ordering) and are characterized by originality in the sense of intellectual creation.

Keywords: intellectual property rights, library, copyright, databases.